

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО БАТЬКІВЩИНУ В СЛОВЕСНИХ ПОЕТИЧНИХ ОБРАЗАХ НОВОЗЕЛАНДСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ПЕРІОДУ ПЕРШИХ ПЕРЕСЕЛЕНЬ

У статті на матеріалі новозеландської поезії здійснений аналіз етнокультурних словесних поетичних образів. Виявлені особливостей імплікації концепту Батьківщина та його вплив на формування та розвинення етнокультурних уявлень новозеландців про рідний край у період перших поселень європейців та первісного формування національної свідомості.

Ключові слова: концепт, Батьківщина, новозеландська поезія, картина світу, словесні поетичні образи.

В статье на материале новозеландской поэзии осуществлен анализ этнокультурных словесных поэтических образов. Выявлены особенности импликации концепта Родина и его влияние на формирование и развитие этнокультурных представлений новозеландцев о родном крае в период с первых поселений европейцев до укрепления национального самосознания.

Ключевые слова: концепт, Родина, новозеландская поэзия, картина мира, словесные поэтические образы.

The article grounds the analysis of ethnic verbal poetic images of New Zealand poetry. There is an attempt to reveal the peculiarities of implication of Homeland concept and to discover its influence on the formation and development of New Zealanders' ethno-cultural conception about native land in the period from the first European settlers till the first forming of national self-awareness.

Key words: concept, Homeland, New Zealand poetry, mapping of the world, verbal poetic images.

Актуальність роботи зумовлена загальною спрямованістю наукового дослідження в галузі етнолінгвістики на виявлення специфіки новозеландської поезії, її вивчення з точки зору визначення особливостей новозеландської мови та значущості новозеландської поезії для світової культури. Відсутність робіт із дослідження новозеландської поезії у лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному ракурсі посилює актуальність обраної теми.

Теоретико-лінгвістичною підставою написання статті є системні дослідження країнознавчого, лінгвокультурологічного, лінгвістичного та літературознавчого характеру. Країнознавчі дослідження базуються на вивченні історії виникнення та розвинення Нової Зеландії (Г. Афанасьєва, Л. Бараковський, М. Кауфман, К. Малаховський, П. Стюарт) та її існування як незалежної країни (Л. Бараковський, М. Кауфман, Г. Томахіна). У лінгвокультурологічному аспекті розглядається взаємозв'язок мови та культури, мови та мислення та становлення етнокультурної картини світу (Л. Баєр, Д. Беярд, Т. Беляєва, В. Ощепкова,

В. Телія, В. Гумбольдт, А. Потебня, Е. Сепір, Б. Уорф, А. Вежбицька). Літературознавчі роботи досліджують художній образ (В. Халізов) та його зв'язок із етнокультурним контентом (Ф. Вуд, Л. Стед, А. Петриковська). Також до розгляду підпадають критичні зауваження, які надають редактори антологій новозеландської поезії (А. Керноу, Місіс Р. Вільсон, А. Петерсон, В. О'Салліван). Лінгвокультурологічний аналіз базується на дослідженнях поетичного словесного образу та його зв'язку із етнокультурним контентом (Л. Белехова, В. Маслова, В. Карасик).

Мета статті – виявити особливості втілення етнокультурних уявлень новозеландців про Батьківщину за допомогою лінгвокультурологічного аналізу цього концепту у словесних поетичних образах новозеландської поезії.

На початку ХХІ сторіччя наукова спільнота зіткнулась із проблемою сприйняття важливості культури, як одного з критеріїв сприймання дійсності та світобачення людини. Усебічні характеристики даної сфери постають центральними питаннями багатьох наук, таких, наприклад, як:

антропологія, соціологія, філософія, історія культури, когнітивна психологія [3].

До уваги лінгвістики початку XXI сторіччя припадає формуванням нового підходу для вирішення проблеми співвідношення культури та мови. Трактуючи мову як «культурного коду нації» започатковано такими видатними лінгвістами, як В. Гумбольдт, А. А. Потебня та інші [8, с. 3]. За В. Гумбольдтом, мова розуміється у єдності із культурою. Відображення реальності культури відбувається через рідну мову та під впливом рідної мови. Мова – універсальний провідник людини у культуру [5]. Дещо схожою до концепції Гумбольдта є гіпотеза Сепіра-Уорфа. За Е. Сепіром, мова постає лише «символічним порадином до поняття культури», постулюючи значний вплив на мислення [10, с. 162]. Кожна окрема нація розмірковує про навколишній світ та сприймає потік культурно-значимої інформації одиницям рідної мови [10; 11].

За подальшим розвитком нового підходу мова виявляє тісний зв'язок із ментальністю та культурно-історичною спадщиною окремого народу [10; 11]. Формування людини та її національної свідомості можливе лише завдяки долученню її до мовного середовища, внаслідок і культурного. Різні нації мають своєрідне світобачення, унікальне відчуття дійсності, яке передається через мовні одиниці, що набули символічне, еталонне, образно-метафоричне значення в культурі та узагальнюють результати людської свідомості [8, с. 35]. Узагальнювальним поняттям у цьому руслі виступають мовні картини світу кожного окремого етносу. Саме завдяки ній досягається дійсність, відображена через систему колективних уявлень про навколишній світ [7, с. 75].

Однією з характеристик мовних картин світу, які лідирують, є концепти, як «багатовимірні смислові утворення, в яких виділяються цінності, образні та понятійні сторони» [7, с. 92]. Концептуалізація дійсності допомагає визначити культурні домінанти поведінки, цінності орієнтації та культурно-історичний досвід окремої нації [7, с. 93]. Доречно зауважив В. Заусмана про те, що «концепт – мікромодель культури, а культура – макромодель концепту. Концепт породжує культуру та породжується нею» [6, с. 41].

Існує багато варіантів інтерпретації концепту, проте найважливішим для нашого дослідження є трактування концепту з лінгвокультурологічної точки зору, як «базової одиниці культури». Проте лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний концепти взаємодіють за принципом від індивідуального до загального та, навпаки, як утворення в індивідуальному пізнанні виходить на концептосферу культури, а колективний досвід, зафіксований у концепті, як одиниці культури, належить до кожного окремого індивідууму [7, с. 97]. Концепт не завжди може мати чітку виразну мовну форму. Вони можуть бути специфічними, тобто реалізуватися через особливі способи інтерпретації чи етнокультурна

специфіка, чи соціокультурна. У своїй монографії В. Карасик проводить паралель між термінами «концепт», «поняття» та «значення», трактуючи концепт та поняття як синонімічні явища, але концепт – варіант відображення значення. Загалом, автор пропонує вважати концепти «... первісними культурними утвореннями, вираженням об'єктивного змісту слів, які мають значення, тому транслюються в різні сфери буття людини, зокрема, у сфери переважно понятійного (наука), переважно образного (мистецтво) та переважно діяльнісного (повсякденне життя) засвоєння світу» [7, с. 103].

Складові концепту, як предметно-образне, понятійне та цінносте, визначають концепт трьохвимірним утворенням. Предметно-образний зміст відноситься до предметів, явищ, подій та якостей. Щодо предметів предметно-образний зміст імплікується в прототип них образах. Щодо подій та явищ концепт – це деяка узагальнена ситуація. Важливим фактором у цьому руслі постає власний досвід людства. Виявляються конкретні та абстрактні концепти, які можуть осягати загальнозживані світоглядні універсалії [3; 7; 8]. Таким чином, культурний концепт – багатовимірна сукупність значень, які мають різнорівневі вираження у мові та відображають «повторювальні фрагменти соціального життя» [4, с. 12].

Як засвідчено раніше, зміст концепту може відображатися не лише словом, його властивості проявляються у трактування, у тексті. Дійсним хоронителем культурно-значимої інформації виявляються тексти – міфи, легенди, ритуали, обряди, фольклорні та релігійні дискурси, поетичні та прозаїчні художні тексти, фразеологізми та метафори, символи й паремії (прислів'я та приказки), – в яких фіксується особливості етнокультурних уявлень людини про світ.

Особливу увагу привертає поетичний текст, який як найвищий ступінь втілення напрямів осмислення реального та уявного світу людиною [2, с. 5]. Художня образність поетичного тексту розглядається у контексті домінантної ознаки поетичного тексту, та поетичного словесного образу зокрема. Відмінність історичного досвіду, культурного спадку, розходження понять мешканців певної країни значно впливає на образний світ їхніх творів, який сприймається носіями іншої культури лише під час поглибленого аналізу усіх лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Таким чином, особливості етнокультурного уявлення про світ виявляються у словесному поетичному образі.

Особливу групу складають твори молодих країн, які стали зовсім нещодавно незалежними й намагаються вивільнити себе з-під впливу традицій та звичаїв колишніх метрополій, якою постає новозеландська поезія.

Віддаленість островів від материкової частини Світу, значущий культурно-історичний досвід розвитку країни відіграли особливу роль у формуванні національної свідомості, світогляду,

тож й мовної картини світу, та виявленню цінностей нового етносу. Новозеландська культура загалом виникла та розвивалась під тиском наслідування англійській традиції та її упередження щодо музики, мистецтва та особливо віршування [14, с. 152]. Багатьма літературознавцями новозеландська поезія сприймається як «зразок ідеального балансу між незалежним власним віршуванням, міцною англійською традицією та збільшеним впливом американської моделі» [14, с. 153]. Через відсутність повної незалежності проблематичним для нових мешканців Нової Зеландії постає визначення їхньої Батьківщини. Ця тема займає центральну ланку в тематичному розшируванні новозеландської поезії. Проте найважливішим для нашого дослідження є не тематичне втілення Батьківщини у віршах, а формування уявлень про неї у словесно-поетичних образах поезії на початку засвоєння Нової Зеландії.

Перші паростки новозеландської поезії з'явилися у другій половині XIX сторіччя. Фредерік Вуд у своїй книзі «Understanding New Zealand» наголошує на чіткому, але нестійкому, характері новозеландської поезії через неухильність перших віршованих текстів до матеріальних цінностей та бідності. Вірші декількох авторів цього періоду концентрували увагу на двоякості почуттів поета-колоніста – «ностальгія за однією півкулею, та чарівність іншою» [12, с. 17]. У цей період через віддаленість від Старого Світу Батьківщина уявляється новими мешканцями ворожо, як красива, приваблива, але дика, некультивована земля, далека від цивілізації, яку необхідно обов'язково культивувати, щоб перетворити на дійсний «англійський сад» [13]. Таке тлумачення імплікується у таких словесно-поетичних образах, як «*brute of a place*», «*Bush paddock*», «*the clover that smells so over the land / Drowing the reek o' the rubbish*» із віршу «The Old Place» поета В. Е. Vaughan [12, с. 3].

У вірші «The Old Place» В. Е. Боуген змальовує Нову Зеландію очима звичайного фермера, в якого виникають двоякі почуття до цієї землі. За допомогою образу «*brute of a place*» автор порівнює Нову Зеландію із диким та жорстоким звіром, якого важко приручити. Гострота образу підкреслюється історичним підґрунтям подій, які відображені у вірші та припускаються в образі. За часів перших поселенців європейців спіткало декілька завад. Перша з них – багатий рослинний світ та ландшафт Нової Зеландії, який своєю красою привертав увагу нових мешканців. Проте після років подальшого проживання європейцям було важко адаптуватися до ландшафту та культивувати землю без допомоги аборигенів – маорі. Нові мешканці спалювали усі дикі ліси, розширювали пасовиська та перетворювали багатобарвний краєвид у суцільне вогнище, немов приборкання звіра. Проте навіть такі дії не допомагали переселенцям збагатитися через несприятливі кліматичні умови. Другою

перешкодою європейців на шляху засвоєння нових територій була ворожість аборигенів – маорі, які не хотіли добровільно чи навіть за подарунки поступатися землею. Максимально на, що вони вимінювали клапти своїх територій – це зброя. Протистояння з маорі було дуже довгим. Ці племена відомі своєю витривалістю та войовничістю могли по декілька місяців тримати оборону своїх невеличких поселень, немов дикі звіри у клітці що ніколи не підкоряться [9; 13].

Неменш цікавим є наступний образ «*Bush paddock*». Це словосполучення складається із двох реалій новозеландської мови. *Bush* перекладається як буш та значить великі простори некультивованої землі, що поросли кущами або деревами до 10-12 метрів заввишки [1, с. 64]. Це значення притаманне лише на території Нової Зеландії та Австралії. Цей краєвид – перше, що побачили переселенці – дикі непроглядні ліси, повні диких та отруйних рослин. *Paddock* перекладається як паaddock та визначає культивоване, огорожене пасовисько. Такі паaddockи ставали результатом діяльності перших переселенців на нові землі [1, с. 157]. Отже, зіставивши протилежні за значенням слова в одне словосполучення, автор підкреслював імплікацію Батьківщини як дикої, некультивованої землі, але дуже красивої, далекої від цивілізації, яку необхідно обробляти, де потрібно налагодити англійський порядок та відновити старий добре знаний англійський сад [13].

Наступний образ є зразком того, що словесні поетичні образи можливо виражати не лише через слово, словосполучення, речення, але й цілою фразою. Як зазначалось вище, концепт не завжди має словесне втілення. Він може бути імплікованим через описану ситуацію, подію чи явище. Отже, розглянемо приведені нами образ «*the clover that smells so over the land / Drowing the reek o' the rubbish*». У цьому рядку підкреслюється протистояння уявлень переселенця про стару та нову батьківщину. Перша половина фрази «*the clover that smells so over the land*» описує красивий образ конюшина, запах якої розповсюджується усюди. Автор підкреслює любовання цією красою та запахом. Звісно, що ареал розповсюдження конюшини не досягає Нової Зеландії, що свідчить проте, що рослина була завезена переселенцями з Великої Британії. Конюшина – символ Ірландії, яка хоч і воювала з британцями, проте була географічно ближче ніж Нова Зеландія. Можемо також припустити, що фермер, головний герой вірша, був за походженням ірландцем. Тож любовання такою рідною для нього рослиною природне. Її запах – це приємні спогади про колишню Батьківщину. Її розповсюдження у Новій Зеландії символізує самих переселенців з Європи та всі ті блага, що вони з собою принесли. Друга половина фрази прямо протилежна за значенням, настроєм та використаними лексичними засобами. Разом із красою запаху конюшини розкривається образ сміття та смарагду. Маємо припустити, що

сміття та смарагд символізує заселення на нових територіях. В уявленні переселенців Нова Зеландія порівнюється із усім низьким та брудним, тим, де не вистачає цивілізації. Проте переселенці не втрачають надії перетворити жалісний світ нової землі за європейським складом, адже запах конюшини покриває сморід ненависного сміття. Отож, образ імплікованим у фразі – це протистояння двоякого відчуття переселенця до старої та нової батьківщини. З одного боку, це спогади про колишній дім, який не можливо нічим замінити. З іншого – новий незнаний світ, який не можливо порівнювати з минулим, але треба добре попрацювати, щоб перетворити його за зразком покинутої Батьківщини.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що в період перших поселенців поезія постала своєрідним душником як для поетів, які змінили місце перебування, але не переставали сумувати за колишньою Батьківщиною, так і для решти населення, що ще не визначилось із власним етнічним статусом. З одного боку, вони

виявляли зацікавленість новою землею, її красою та відлюдністю. З іншого – постійно відчували нерозривність від традицій колишньої Батьківщини, тому все ж таки розповсюджували поверховий, на грані шовінізму погляд на нову Батьківщину. Отже, етнокультурне уявлення поселенців про Батьківщину базувалось на протистоянні нової та старої Землі, місцем народження та місцем примусового мешкання. Іншими словами дикість, непідкорена краса, незвичність ландшафтів і непристосованість до них йшли у розбіжності із сталим світоглядом культурного цивілізованого світу.

Період перших поселень став формуючою ланкою на шляху становлення нового етносу та його світогляду. Проте найперші враження поселенців про їхню нову Батьківщину зайшли своє відображення у початковій поезії. Найбільш цілісну мовну картину нового етносу новозеландців можливо побудувати лише при подальшому аналізі поезії наступних поколінь, на що й спрямоване наше дослідження у перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Австралия и Новая Зеландия : лингвострановедческий словарь / [под рук. В. В. Ощепковой, А. С. Петриковской]. – М. : Рус. яз., 1998. – 216 с.
2. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії : лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора філолог. наук : 10.02.04 / Лариса Іванівна Белехова. – К., 2002. – 461 с.
3. Вежбицкая А. Понимание культуры через посредство ключевых слов / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ. А. Д. Шмелева]. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
4. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
5. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 448 с.
6. Заусман В. Г. Концепт в культурологическом аспекте / В. Г. Заусман // Межкультурная коммуникация : [уч. пособие]. – Нижний Новгород : Деком, 2001. – С. 38–53.
7. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : [монография] / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В. А. Маслова. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
9. Малаховский К. В. История Новой Зеландии / К. В. Малаховский. – М. : Издательство «Наука», Главная редакция восточной литературы, 1981. – 208 с.
10. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдуард Сепир. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1993. – 656 с.
11. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку / Бенджамин Ли Уорф ; [пер. с англ. под ред. В. А. Звегинцева]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1960. – С. 135–168. – (Новое в лингвистике ; вып. 1).
12. O'Sullivan V. Introduction / V. O'Sullivan // An Antology of Twentieth Century New Zealand Poetry. – [3rd edit.]. – Auckland : Oxford University Press, 1987. – P. 3–17.
13. Philips J. Perception of the landscape [Electronic version] / J. Philips // Te Ara. The Encyclopedia of New Zealand. – Access mode : <http://teara.govt.nz/en/perceptions-of-the-landscape/sources>.
14. Wood L. W. Frederick. Understanding New Zealand / Frederick Lewis William Wood. – New York : COWARD–McCANN, Inc., 1944. – 267 p.

© Петракова О. І., 2013

Дата надходження статті до редколегії 27.03.2013 р.

ПЕТРАКОВА Олена Ігорівна – аспірантка заочної форми навчання, асистентка кафедри іноземної філології та методики викладання Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет», м. Ялта.

Коло наукових інтересів: когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, англійська, латинська та французька мови.